

TIMPUL SACRU ȘI TIMPUL PROFAN

Livia Liliana Sibișteanu

Temps sacré et Temps profane

Résumé: Dans cette étude, l'auteur vise à présenter Temps sacré et Temps profane dans différentes religions, les croyances et les dieux du Temps et leurs pouvoirs. L'auteur présente, aussi, les symboles du Temps et des méthodes de mesure du Temps par différents peuples.

Mots clés: Temps sacré, Temps profane, Temps cyclique, Temps linéaire, Cronos, Saturnales, dieux du Temps, le culte du Soiei, le culte du Temps, le culte agraire, calendries

Timputl – „așezat dinaintea tuturor”, „conștiința”¹, „cel mai înțelept, pentru că el le descoperă pe toate”², „măsură mișcării și repaosului”³, „imaginea nobilă a veșniciei”⁴, „măsură activității”⁵, care „descoperă celelalte lucruri”⁶, „izvor de cunoaștere prin experiență”⁷, fiind „devenire, naștere și trecere, abstracția în ordinea ființei”⁸, „cercul veșnic în care se manifestă și se repetă fenomenele, evenimentele”⁹, „creator de valori” dar și „un mediu de fatală pervertire, degradare, destrămare”¹⁰ – a constituit și constituie o preocupare esențială nu numai pentru filosofi, profeți, ecleziaști, oameni de știință, ci și pentru oamenii

¹ Atharva Veda, XIX, 53.

² Thales din Milet, în Diogenes Laertios, *Despre viețile și doctrinele filosofilor*, București, Editura Academiei, 1963, p.125.

³ Aristotel, *Fizica*, București, Editura Științifică, 1966, p. 113.

⁴ Sfântul Augustin, apud Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, București, Editura Artemis, 1995, vol. 3, p. 356.

⁵ Francisc Bacon, *Despre înțelepciunea anticilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 96.

⁶ John Locke, *Eseu asupra intelectului omenesc*, București, Editura Științifică, 1961, cartea II, cap. XIV.

⁷ Immanuel Kant, *Critica rațiunii pure*, București, Editura Științifică, 1969, p. 67.

⁸ Wilhelm Hegel, în *Materia, spațiul, timpul în istoria filosofiei*, București, Editura Minerva, 1982, vol.I, p.295.

⁹ A.D. Xenopol, în *Materia, spațiul, timpul...*, vol. I, p. 329.

¹⁰ Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, București, Editura pentru Literatură Universală, 1969, p. 43 și 48.

de rând ori pentru practicanții unor ritualuri din diferite religii.

În epoca contemporană, oamenii de știință acceptă în mare parte învățăturile teoriei relativității referitoare la Timp. Conform acestei teorii, Timpul este un **timp fizic**, ca mod de existență a sistemelor materiale ale Universului, aflat într-o unitate de nedespărțit cu spațiul, comprimându-se și dilatăndu-se în funcție de densitatea sistemelor materiale, de câmpul gravitațional, de ritmul, de viteza mișcării corpurilor aflate în interacțiune, **este un timp biologic**, caracteristic lumii vii și se referă la periodicitatea, ritmul și durata procesului biologic, **este un timp social-cultural** al ființării umane în mediul social-cultural al societății în care trăiește și **este un timp psihologic** al trăirilor sufletești interne, condiționat de starea obiectivă și de trăsăturile psihice ale individului¹¹. Teoria relativității nu vorbește însă de **timpul oniric**, pe care omul îl trăiește în somn. În timpul oniric, omul trece, într-o clipită, prin evenimente care în mod normal ar dura ore, zile sau chiar ani, el scurgându-se cu o rapiditate uimitoare, în trecut, prezent, viitor. „Timpul devine o dimensiune relativă, care în niciun caz nu poate fi comparat cu timpul cotidian”¹²

1. Timpul sacru și Timpul profan

Mircea Eliade, studiind diferite concepte religioase cât și religiile primitive, a constatat că toate acestea împart Timpul în **Timp sacru** și **Timp profan**, acesta din urmă îl precede și îl urmează pe primul. Există și un **Timp hierofanic**, care este o deschidere permanentă asupra Timpului sacru, care prin ritualuri de întoarcere în Timpul sacru repetă ciclic miturile cosmogonice sau comemorează evenimente din viața zeilor, ale profeților sau ale sfinților¹³. Însă înaintea Timpului sacru, este un **Timp virtual (precosmic)**, el fiind o proiecție cosmică a Spiritului Absolut-Creatorul, “neorientat, un câmp al posibilităților nemanifestate care așteaptă împlinirea semiotică (semnificarea) spre a se putea manifesta cu adevărat”.¹⁴ Timpul profan este ireversibil, pe când Timpul

¹¹ Al. Tănase, **Materia, spațiul, timpul – Matrice categorială a gândirii**, în **Materia, spațiul, timpul...**, vol. I, p. XXXVII-XL.

¹² Pr.lector dr. Dumitru Vanca, **Timpul sacru în creștinism**, în htm/www.uab.ro/reviste_recunoscute/reviste_teologie/nr2_2005/pagini/5vanca.htm

¹³ Mircea Eliade, **Tratat de istoria religiilor**, București, Editura Humanitas, 1992, p. 355-356.

¹⁴ Traian D. Stănculescu, **Miturile creației-lecturi semiotice**, Iași, Editura Performantica, 1995, p. 124.

sacru este reversibil, el fiind actualizat de practicile săvârşite de sărbători. Omul religios trăieşte în două feluri de timp, „dintre care cel mai important, Timpul sacru, apare sub forma paradoxală a unui **Timp ciclic**, reversibil şi recuperabil, un soi de prezent mitic regăsit periodic cu ajutorul riturilor. Acest comportament faţă de Timp deosebeşte omul religios de cel nereligios: primul refuză să trăiască în ceea ce se numeşte, în termeni moderni “prezentul istoric“, străduindu-se să ajungă la un Timp sacru, în unele privinţe ar putea însemna Veşnicia”¹⁵. Întoarcerea omului religios în Timpul sacru, de regăsire a timpului pierdut, prin repetarea cosmogoniei este de fapt conştientizarea lui că este „fărămă de pulbere stelară”, deci rezultat al cosmogenezei şi în calitate de produs al proiectului divin, el poartă implicit încărcătura de semnificaţii a „duhului cosmic”¹⁶.

În Biblie, nu se foloseşte termenul Timp sacru, ci sintagma „mai înainte de veci”¹⁷, un Timp etern, care a existat şi va exista întotdeauna. De asemenea, se foloseşte un cuvânt care derivă de la o rădăcină care înseamnă „a hotări” sau „a stabili dinainte”, pentru că nu se pune accentul pe continuitatea abstractă a Timpului, ci pe conţinutul dat de Dumnezeu anumitor momente din istorie. Această concepţie numită „liniară” este în contrast cu concepţia „ciclică” despre timp care era obişnuită în lumea antică. Biblia pune accentul pe „vremuri”, momente în care Dumnezeu promovează scopurile sale în lume¹⁸. Însuşi Iisus spune: „S-a împlinit vremea”¹⁹. Nici în Coran nu apare termenul de Timp sacru, ci termenii: epocă, vreme, momentul care-l conţine pe Allah²⁰.

În Hinduism, pentru practicanţi nu există decât Timp sacru numit Timp cosmic, care este ciclic, pentru că, în viziunea lor, crearea lumii şi topirea ei se repetă la nesfârşit. Dharma – ordinea socio-cosmică ce ţine Universul, deşi este dată în grija brahmanilor, slăbeşte şi pentru a se evita a-dharma – dezordinea care aduce sfârşitul lumii, are loc periodic avatāra, adică pogorârea în lume a lui Vişnu sau a unui Budha, (ca avatāra lui Vişnu), pentru refacerea dharmeri slăbite. Avatāra apare la o

¹⁵ Mircea Eliade, **Sacrul şi profanul**, Bucureşti, Editura Humanitas, 1995, p. 62.

¹⁶ Traian D. Stănculescu, **op.cit.**, p. 126.

¹⁷ **Biblia**, 1 Cor. 2:7.

¹⁸ **Dicţionar biblic**, Oradea, Editura „Cartea Creştină”, 1995, p. 1923-1924.

¹⁹ **Biblia**, Marcu 1:15.

²⁰ Malek Chebel, **Dicţionar de simboluri musulmane. Rituri, mituri, civilizaţie**, Piteşti, Paralela 45, 2005, p. 430.

trecere de la o yuga la alta (perioade cosmice grupate câte patru și care indică fiecare câte o stare de degradare sau de perfecțiune a dharmei)²¹.

În mitologia românească, există, de asemenea, Timpul sacru, împărțit în veacuri. Capul veacului și coada veacului sunt marcate de evenimente importante. Într-un veac, sunt ani sacri, de obicei anii 7, 70, 77, când se concentrează evenimente mitice importante în răstimpurile solstițiilor și echinocțiilor, când se săvârșesc rituri de trecere de la un anotimp la altul²², care se îmbină cu rituri ale cultului Soarelui, al Focului sau ale celor agrare, ale fertilității și fecundității, peste care patronează Timpul.

În viziunea noastră, în majoritatea mitologiilor, timpul sacru este timpul mitic al creației, al conviețuirii oamenilor cu zeii, când zeii coborau pe Pământ, se uneau cu pământeni, participau alături de ei la războaie, când Feții Frumoși se luptau cu Zmeii, când Prometeu și Hercules îi ajutau pe muritori, când oamenii erau înzestrați cu puteri supranaturale, când se potcoveau puricii, când pământeni înțelegeau graiul animalelor. În iudaism, creștinism, brahmatism, musulmanism, zoroastrism, adepții consideră că Timpul sacru este timpul creației, după care începe timpul profan, adică timpul istoric.

2. **Credințe, zeități, simboluri, ritualuri**

Omul a fost întotdeauna copleșit de Timp, de trecerea acestuia și dacă a reușit să-și limiteze Spațiul în care trăiește, nu a putut niciodată să grăbească sau să oprească Timpul.

Omul a perceput Timpul fizic ca fiind infinit, veșnic, și a înțeles că celelalte timpuri sunt personalizate și durează cât timp viețuiește fiecare individ pe acest Pământ, însă, conform religiilor, există și Timpul de Dincolo, care este veșnic și unde pătrunde doar spiritul.

De aceea, omul a căutat fie tinerețea fără bătrânețe și viața fără de moarte (temă pe care o găsim în basmele românești, caucaziene, dar și în miturile celtice – „Peripețiile lui Brain fiul lui Febail”²³ –, chinezești – „Chjou Mu-wang: anularea timpului” –, japoneze – „Urasima Taro:

²¹ Madeleine Biarreau, **Hinduismul-antropologia unei civilizații**, București, Editura Symposion, 1996, p. 137-141.

²² Romulus Vulcănescu, **Mitologia română**, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987, p. 21.

²³ Victor Kernbach, **Universul mitic al românilor**, București, Editură Științifică, p. 339.

încetarea timpului”²⁴ – și chiar în unele apocrife biblice: „Cartea lui Enoh”, „Cartea peripețiilor lui Enoh”, „Vedenia lui Isaia”, care ne sugerează caracterul relativist al Timpului, care curge într-un fel pe Pământ și altfel Dincolo), fie să întoarcă Timpul la începuturi, recreând Timpul sacru. Timpul a fost perceput în multe religii ca fiind Creatorul ori unul din zeii primordialii sau ca existență a voinței divine, el existând atâta timp cât vrea Dumnezeu.

Doctrina brahmană din Vede ne relatează că Timpul este zeul suprem, cel ce a zămislit toate elementele, este conștiința însăși, în cuprinsul lui este tapas cea sfântă (ardoarea, aceea care a cârmuit creația Universului), în el s-a concentrat atotputernicul Brahman, el locuiește în cerul cel mai de sus, chiar dacă se află în mai multe locuri deodată, el este tătăl existențelor și a ajuns fiul lor²⁵. Ritmul cosmic, crearea și distrugerea Universului, recrearea, ritmul ciclic, curgerea în ciclul de neoprit, ireversibil al Marilor Eoni sau Mahāyuga sunt redată în dansul lui Shiva. Shiva devine „Marile Timp”, „Eternitatea”²⁶. El poartă o armă ca un trident, care reprezintă cele 3 etape ale timpului: trecut, prezent, viitor, iar cel de al treilea ochi din mijlocul frunții, simbolizează nu numai Soarele, Luna, Focul, ci și ziua și noaptea²⁷. Dependentă de spiritul lui Shiva este zeița Kālī, ca toate zeițele budiste și hinduse. De aceea, dansul lui Kālī este ecoul dansului lui Shiva, fiind un dans al bucuriei, al victoriei asupra morții. În Kālī se manifestă toate aspectele puterii divine: violența prin care se elimină forțele răului, puterea de distrugere cosmică, atunci când vine vremea, Timpul care duce la bătrânețe și moarte ineductabilă, sexualitatea care te fascinează, căreia nimeni nu-i rezistă, ducând la distrugerea celor căreia i se abandonează. Kālī este așa cum este Timpul: neîndurătoare²⁸. Simbolul Timpului infinit ca ciclic în brahmatism, acceptat apoi de budism și jainism este roata. Aceasta prin învârtire repetă ritmul cosmic, cu distrugerea și recrearea periodică a Universului. Uneori în spițele ei sunt reprezentate și semnele zodiacale²⁹. Ca simbol al devenirii, roata simbolizează și timpul

²⁴ Idem, **Mituri esențiale**, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, p. 372-376.

²⁵ **Atharva Veda**, XIX, 53-54

²⁶ Heinrich Zimmer, **Mituri și simboluri în arta și civilizația indiană**, Editura Humanitas, 2007, p. 153.

²⁷ Claire Gibson, **Semne și simboluri**, Oradea, Editura Aquila'93, 1996, p. 26.

²⁸ Jean Varenne, **Tantrismul**, București, Editura Herald, 1997, p. 71-89.

²⁹ Pr. Philippe Seringe, **Les symboles**, Genève, Editions Hélios, 1988, p. 374.

istoric. Un gen de roată este și cadranul unui ceas, deși primele orologii au fost pătrate, acesta fiind o „proiecție spațială a Timpului”³⁰.

Timpul biblic al evreilor este un Timp linear asistat de Dumnezeu, pe care, parcurgându-l, poporul lui Israel privește spre un viitor mai bun, devenind pentru el kairos (ocazie, moment oportun), momentul intervenției divine: hierofanie (arătarea sacrului). Timpul biblic al creștinilor păstrează cele două elemente: promisiunea și împlinirea, dar el este dat de Domnul Hristos, față de care se raportează totul (înainte și după Hristos). Hierofania se transformă în teofanie (arătarea lui Dumnezeu), când Iisus Hristos devine noua axă a Timpului, în care El ia formă și chip, inaugurând un Timp nou, Timpul Împărăției, care înglobează prin dilatare trecutul, prezentul și viitorul. „Acesta este concomitent linear și ciclic. Linearitatea fiind constanta istorică a Timpului iar ciclicitatea fiind dată de comemorarea unor evenimente din viața lui Hristos (matricea anului liturgic). Parcursul temporal al unui an nu ne întoarce în același punct, la același «ab initio» fatidic ci împing creștinul mereu înainte, nu spre un viitor terestru (ca în iudaism) ci spre un viitor eshatologic care nu are nimic de-a face cu materialitatea acestei lumi”³¹. Acesta este reprezentat printr-o spirală, care deși „dă senzația unei ciclicități, ne poartă mereu mai sus pe o treaptă superioară, pe care de fiecare dată ne așteaptă Hristos”³².

Timpul este ciclic și în miturile și gândirea Greciei Antice. Hesiod, în **Munci și zile**, ne prezintă mitul vârstelor Timpului: de aur, de argint, de aramă, de bronz (sau vârsta eroilor), de fier. Primele patru vârste sunt ale zeilor și ale oamenilor, când zeii și oamenii trăiesc împreună și corespunde cu Timpul sacru. Peste el domnește zeul Timpului, Cronos, care repetă greșeala tatălui său, devorându-și fiii. El este necruțător, egoist, vrea să fie stăpân absolut, să nu împartă puterea cu nimeni. Așa au văzut grecii Timpul, cum este în realitate: necruțător. Totuși el poate fi învins, păcălit, cum a fost Cronos, dar nu poate fi stăpânit. După aceste vârste, urmează vârsta actuală a fierului, vârsta cea mai grea pentru om, când oamenii „...nicicând n-o să ajungă să afle/ Tihnă nici noapte, nici zi, sleiți de durere și trudă”, când „Tatăl e necruțător cu fiii, iar fiii cu tatăl, /Oaspeții

³⁰ Ivan Evseev, **Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale**, Timișoara, Editura Amarcord, 1999, p. 408.

³¹ Pr. lector dr. Dumitru Vanca, *op.cit.*, p. 4.

³² *Ibidem*, p. 5.

nu țin la gazdă, prieten nu ține la prieten,/ Nu e iubire de frate, cum fu oarecând într-o vreme (...). Pumnul e lege, cetatea își jefuie unul pe altul/ N-au un respect al dreptății, al cinstei și nici jurământul/ Nu și-l împlinesc, mai curând îi cinstesc pe semeții netrebnici”³³. În versul 175, Hesiod ne sugerează o reînnoire a vârstelor, idee pe care o găsim și la Platon în **Omul politic**. Platon spune că generațiile de oameni se succed într-un ciclu și când acesta ajunge la capăt, reîncepe, dar în sens invers³⁴, ceea ce ar duce la întoarcerea în Timpul sacru, când zeii vor veni din nou pe Pământ. Este o asemănare cu creștinismul, când Iisus Hristos va coborî a doua oară printre oameni. Cursul inevitabil al Timpului era reprezentat simbolic în Grecia prin Soare și Lună, modele nelipsite de pe vasele de ceramică din perioada arhaică, iar statuile lui Cronos sau Eon, la romani ale lui Saturn, îi reprezintă cu cap și coadă de leu, ținând în mână un glob-simbol solar, învâluți de un șarpe oroboros-simbol al eternității, al timpului infinit. Coada leului este întredeschisă și din ea ies la iveală fălci enorme care indică puterea distructivă a Timpului devorant. Uneori sunt reprezentați cu cap de leu, cu capete mici de lei pe stomac, pe genunchi și cu doi șerpi care se prezintă lateral³⁵. Prezența unui simbol solar pe statuile zeilor Timpului ne sugerează ideea că în paralel cu cultul Timpului se săvârșeau și ritualuri ale cultului Soarelui³⁶.

Mitologia germană are, de asemenea, o concepție ciclică a Timpului, simbolizată prin inelul Draupnir al lui Odhinn, unde fiecare ciclu rezultă din repetarea ciclurilor mai scurte, fiecare fiind compus din patru elemente mai scurte³⁷, precum yuga din Hinduism, diferența constând în faptul că yuga avea o existență mai lungă. Inelul Draupnir (cel care picură), operă a piticilor fierari Brokr și Sindri, pe care se făceau jurămintele, după fiecare ciclu de 9 nopți, picurând din el însuși, producea un alt inel, simbolizând astfel Timpul care se reproduce la nesfârșit³⁸.

În mitologia iraniană, Zervan este Timpul nelimitat, tatăl gemenilor

³³ Hesiod, **Munci și zile**, în **Opere**, București, Editura Univers, 1973, p. 64.

³⁴ Jean-Pierre Vernant, **Mit și gândire în Grecia Antică**, București, Editura Meridiane, 1995, p. 95.

³⁵ Pr. Philippe Seringe, **op.cit.**, p. 61-62.

³⁶ **Ibidem**, p. 81.

³⁷ Jean Vertemont, **Dicționar al mitologiilor indo-europene**, Timișoara, Editura Armarcord, 2000, p. 313.

³⁸ **Ibidem**, p. 124.

Mazda și Ahriman, a produs printre altele și pe Zaman-Timpul limitat în cadrul căruia se desfășoară istoria lumii³⁹. El este reprezentat ca și Cronos, cu cap de leu cu gura larg deschisă, gată să înghită torțile aprinse care i se aduceau ca ofrandă și este înfășurat de un șarpe. Uneori, între inelele șarpelui se văd semnele zodiacale. Are întotdeauna aripi de vultur. În unele reprezentări ține câte o cheie în mână cu care deschide ușile Timpului nelimitat, în altele are pe abdomen un Soare și ține în mâini câte o torță aprinsă⁴⁰. Aceste reprezentări sunt încă un argument al faptului ca acest cult se desfășura în paralel cu cel al Soarelui. Oamenii au făcut legătura între Sorele etern și Timpul etern. Menționăm că la romani, lui Saturn i se dedicau între 17 și 25 decembrie, Saturnaliile. Saturn a fost adorat la început ca o divinitate a agriculturii. Hesiod în **Teogonia** îl identifică sau îl confundă cu Cronos și-i creează același mit ca al lui Cronos. Cert este că Saturnaliile se sărbătoreau la solstițiul de iarnă și sărbătoarea era legată atât de cultul Soarelui, de cultele agrare, cât și de cultul Timpului. În această perioadă, sclavii erau egali cu stăpânii, se întrerupeau activitățile militare, se organizau banchete, se aduceau ofrande zeului: în Italia se sacrifică porcul, iar în Africa se sacrificau berbecul și taurul⁴¹, însă animalul consacrat al lui Saturn a rămas țapul, care era supranumit „Bătrânul Tată Timp”.⁴² Cele trei culte care se oficiau la Saturnalii ne arată ceea ce unii autori au identificat: înrudirea etimologică dintre templum și tempus, primul se referă la aspectul spațial, al doilea la aspectul temporal al mișcării orizontului în spațiu și în timp. Lumea se reînnoia în fiecare an, prin repetarea cosmogoniei⁴³, săvârșindu-se ritualuri ale cultului solar și ale timpului, omul percepând și înțelegând în felul lui ritmul Cosmosului. Tot atunci săvârșeau rituri care țineau de cultul agrar, pentru fertilitatea noului an. Renăștea natura, renăștea Timpul. „Anul era ca un cerc închis: avea un început și un sfârșit, dar și posibilitatea de a «renaște» în chip de An Nou. Fiecare An Nou aducea un Timp «nou», «curat» și «sfânt», adică un timp care nu fusese folosit și uzat”⁴⁴.

³⁹ *Ibidem*, p. 339.

⁴⁰ M.J. Vermaseren, *Mithras, the Secret God*, London, 1963, extras publicat pe http://www.cais-soas.com/CAIS/Religions/iranian/Mithraism/m_m/pt6.htm

⁴¹ Dumitru Tudor, *Enciclopedia civilizației romane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 699.

⁴² Richard Webster, *Enciclopedia superstițiilor*, București, Editura Lider, 2012, p. 59.

⁴³ Mircea Eliade, *op.cit.*, p. 66.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 67.

Zei ai Timpului au avut și alte popoare, miturile lor, asemănându-se cu cele prezentate mai sus: Balor la irlandezi, Prakomiras la baltici⁴⁵, Hladolet la cehi⁴⁶, Sin la babilonieni care avea dublă atribuție ca zeu masculin al Lunii și ca zeu oracol, el stabilind împărțirea timpului în zile, luni și ani⁴⁷, iar zeul El în Ugarit era venerat ca tată al anilor⁴⁸, Itzama la mayași, cel ce a dat oamenilor calendarul, domnea asupra zilei și a nopții⁴⁹.

În ceea ce privește simbolurile Timpului, masonii îi atribuie triunghiul, cele trei unghiuri simbolizând trecutul, prezentul, viitorul, iar triunghiul în ansamblu, veșnicia sau dumnezeirea. Unghiurile triunghiului sunt asemenea celor trei faze ale veșnicei transformări: Nașterea, Viața, Moartea⁵⁰, în timp ce unii specialiști în simbolistică îi atribuie cercul. Cercul nu are început, nu are sfârșit, reprezintă un ciclu nesfârșit, fiind simbol al eternității. În forma sa implică o mișcare dinamică, rotire infinită ca aceea a Timpului⁵¹. Credem că cele mai vechi reprezentări grafice sunt cele închinat Soarelui și Timpului, cercul și spirala (cu dublă semnificație) demonstrate prin descoperirile arheologice (în spațiul românesc, cea mai veche reprezentare grafică este spirala, de pe bucata de grafit descoperită la Strachina-Dorohoi, datată pe la 15.000 î.e.n.)⁵². Cifrele atribuite Timpului sunt: 0, deoarece forma sa seamănă cu un cerc, 7 care guvernează deopotrivă Timpul și Spațiul, cele șapte zile ale săptămânii, cele 7 ceruri prin care trebuie să se treacă pentru a obține viața eternă⁵³, iar ca literă i se atribuie R (resch)⁵⁴. Metalul atribuit Timpului este plumbul, viciul este avariția, din corpul uman, îi corespund Timpului, gamba și genunchii⁵⁵, ziua este sâmbăta, iar zodia este a Capricornului, doar cu certitudine la Saturn. Timpul are și animale psihopompe care preiau sufletele defecțiilor și-i însoțesc, arătându-le calea spre Lumea de

⁴⁵ Jean Vermont, *op.cit.* p. 376.

⁴⁶ Anca Irina Ionescu, *Mitologia slavilor*, București, Editura Lider, 1999, p. 13.

⁴⁷ Gwendolyn Leick, *Dicționar de mitologie a Orientului Antic*, București, Editura Artemis, 2005, p. 168.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 51.

⁴⁹ Miloslav Stingl, *Indienii precolumbieni*, Eitura Meridiane, 1979, p. 329.

⁵⁰ Jules Boucher, *Simbolurile francmasoneriei*, București, Editura RAO, 2006, p. 91.

⁵¹ Claire Gibson, *op.cit.*, p. 81.

⁵² Virgil Vasilescu, *Semnele cerului*, Chișinău, Editura Arhetip, 1993, p. 9.

⁵³ Claire Gibson, *op.cit.*, p. 87.

⁵⁴ Éliphas Lévi, *Cheia marilor mistere*, București, Editura Antet, 1994, p. 193.

⁵⁵ Jules Boucher, *op.cit.*, p. 48.

Dincolo, unde îi așteaptă Veșnicia, trecând astfel dintr-un Timp finit, într-un Timp infinit. Astfel de animale sunt caprele, cerbii, vulturii. Ne susținem afirmația prin descoperirile arheologice din morminte, unde au fost găsite obiecte cu imagini reprezentând aceste animale, care erau așazate alături de defunct⁵⁶. În vechime, vrăjitoarele foloseau coarnele de cerb în diferite practici magico-religioase de obținere a logevității și a nemuririi. Chinezii foloseau carne de cerb căzute ca ingrediente în prepararea unor droguri pentru prelungirea vieții, iar galiile purtau talismane din carne de cerb⁵⁷, care, în viziunea noastră, aveau rolul de a-i ajuta să treacă prin viață - prin Timp - ferți de neplăceri.

3. Măsurarea Timpului

Omul a conștientizat că nu poate stăpâni Timpul și atunci s-a gândit să-l măsoare, dintr-o necesitate practică, pentru a-și organiza activitatea gospodărească, economică dar și dintr-o nevoie spirituală, pentru a-și îndeplini ritualurile (o legendă musulmană spune că în ținutul Kutama exista o fântână numită A'in el Uaqț „Fântâna Orelor”, care curgea de cinci ori în intervalul unei revoluții diurne, tocmai la orele celor cinci rugăciuni)⁵⁸.

Credem că prima oară omul a măsurat ziua, după Soare, după cântatul cocoșului, ale insectelor sau după alte semne. Exemplificăm aceasta, prin reprezentarea mitică a ceasurilor de către români. Ziua, în sensul actual, era împărțită în Timp diurn - un Timp revolut - când se reactualiza învierea naturii și în Timp nocturn - un Timp al devenirii - când se reactualiza moartea naturii, fiecare în câte cinci părți. Măsurarea părților Timpului diurn se făcea cu sulița. Timpul diurn începea cu răsăritul Soarelui, numindu-se dimineața, urma prânzul când Soarele urca la jumătatea drumului de la orizont la crucea cerului, miezul zilei, când Soarele ajungea sus în crucea cerului, chindia, când se bătea toaca și amurgul. Timpul nocturn începea cu înserarea, când omul se îndruma după umbră și licurici, înnoptarea, după zgomotul animalelor domestice, după zborul liliecilor, miezul nopții, când bate toaca în cer și primul cântat al cocoșului, urmând cântătorii, cu celelate cântări ale cocoșului,

⁵⁶ Livia Liliana Sibișteanu, **Alogeni în spațiul getic (sec.III î.e.n.-II e.n). Credințe și culte religioase**, Bacău, Editura Conexiuni, 2000, p. 24 și urm.

⁵⁷ Andrei Oișteanu, **Grădina de dincolo Zoosophia**, București, Editura Polirom, 2012, p. 96.

⁵⁸ Malek Chebel, *op.cit.*, p. 430.

care erau ceasuri fatidice, când demonii, moroii, strigoii circulau în voie, când vrăjitoarele își începeau treburile și în sfârșit, zorii albi⁵⁹. Apoi oamenii și-au construit instrumente de măsurat Timpul. Primele au fost, probabil, ceasurile solare. De exemplu, egiptenii măsurau timpul cu ajutorul umbrei lăsate de obeliscuri, fapt atestat încă din anul 3000 î.e.n. În **Biblie**, se menționează existența unui ceas solar în vremea domniei lui Ahaz (743-728 î.e.n.): „Iată, Eu voi face ca umbra să se întoarcă înapoi cu atâtea linii pe care soarele le-a străbătut pe ceasornicul lui Ahaz, și anume zece linii și soarele s-a dat înapoi zece linii pe care el le străbătuse”⁶⁰. Izvoarele istorice consemnează că cel mai mare ceas solar a fost construit în vremea împăratului Octavian Augustus, iar în România se mai păstrează câteva ceasuri solare mai recente, din Evul Mediu, ca cele de pe pereții Bisericii „Sfântul Bartholomeu” din Brașov, a Bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Lipova, a Bisericii „Adormirea Maicii Domnului” din Râmnicu Sărat sau cel din curtea Bisericii fortificate de la Orăștie. Au urmat clepsidrele de apă sau de nisip, primul ceas deșteptător pe la anul 380 î.e.n., realizat în Atena, din niște bile de plumb care pluteau într-un vas cilindric care, după golirea uniformă a acestuia în timpul nopții, cădeau pe un platou de cupru, iar zgomotul rezultat trezea dimineața discipolii Academiei platonice, primul ceas automat cu un sistem complicat de roți dințate realizat de Ctesibius din Alexandria cam prin 150 î.e.n. și primul orologiu realizat în China de către Yi Xing, în anul 725, ajugându-se astăzi la apariția și dezvoltarea ceasurilor atomice. Acestea au o precizie net superioară, ajungând de ordinul secundelor, în câteva sute de ani⁶¹.

Oamenii, observând succesiunea zilelor și anotimpurilor, în devenirea lor de la consumatori la producători, s-au străduit să înțeleagă trecerea Timpului pentru a-l uzita în folosul lor, în practicile economice și în cele religioase, realizând calendare religioase, civile, agrare, după fluxurile și refluxurile mărilor, după ciclurile Lunii sau după „mersul” Soarelui, făcând corecturi după unele planete: Mercur (chinezii), Venus (mayașii). Au fost popoare care au folosit doar calendare lunare (sumerienii, babilonienii, persanii, arabii), solare (indienii, grecii, romanii,

⁵⁹ Romulus Vulcănescu, *op.cit.* p. 437.

⁶⁰ **Biblia**, *Isaia*, 38, 8.

⁶¹ Christiane Thuillier, *Historique de la mesure du temps*, pe <http://tpe-lamesuredutemps.pagesperso-orange.fr/lamesuredutemps/index.html>

dacii, mayașii) sau ambele calendare (egiptenii, evreii, mayașii).

Cel mai vechi calendar lunar este considerat cel sumerian, realizat pe la anii 3000 î.e.n., având 336 de zile, 12 luni, fiecare lună cu 28 de zile cu 4 săptămâni de 7 zile, care purtau numele zeităților principale. Cel mai vechi calendar solar este considerat cel indian, care era alcătuit din 12 luni de câte 29 și 31 de zile, având durata de 365 de zile, la care se adăuga o corecție de o zi la patru ani, ajugându-se la valoarea medie a anului de 365 z, 6 h, 12 m, 36 s, valoare foarte apropiată anului tropic de 365 z, 6 h, 9 m, 18 s. Egiptenii au folosit la început un calendar lunar, care avea 12 lunații, care a fost pus de acord cu calendarul solar de 360 de zile, prin perioade de 25 de ani, în cuprinsul cărora se integrau 309 cicluri lunare complete⁶². Mayașii aveau 2 calendare: cel religios - Tzolkin - de 260 de zile, cu 13 luni de câte de 20 de zile și cel civil - Haab - de 365 de zile cu 18 luni cu 20 de zile. Se pare că aveau și un alt ciclu al Timpului cu o durată de 94.900 de zile, care corespundea exact cu 365 de ani cu 260 de zile sau cu 260 de ani cu 365 de zile. După unii cercetători, aceasta ar fi fost legătura dintre cele două calendare⁶³. Orașele grecești aveau fiecare propriul calendar, fiind o mare dezordine în măsurarea Timpului, fiecare oraș-stat ținând la propriul calendar, după cum țineau la propria autonomie. Calendarul roman era format din 12 luni cu 355 de zile. Se mai adăuga o lună suplimentară, (*Intercalaris*), între februarie și martie. Intercalaris era formată prin introducerea a 22 de zile înaintea ultimelor 5 zile ale lui februarie, creând astfel o lună de 27 de zile. Intercalaris începea după o lună februarie trunchiată la 23 sau 24 de zile, efectul fiind un an de 377 sau 379 de zile. Pe 1 ianuarie 45 î.e.n., s-a introdus la Roma calendarul iulian, aparținând astronomului Sosigene din Alexandria. În anul 1582, Italia, Spania, Portugalia au introdus calendarul gregorian calculat la cererea papei Grigore XII (în România a fost introdus în anul 1919).

Începerea numărării anilor a fost diferită la popoare. Egiptenii numărau anii cu începerea fiecărei dinastii, evreii cu Facerea Lumii (5508 î.e.n.), grecii după Prima Olimpiadă (776 î.e.n), romanii după Întemeierea Romei (753 î.e.n.), arabii după Hegira (662 î.e.n.), dacii după prima inundație. De asemenea, începerea anului diferea de la un popor la altul. De exemplu: la chinezi, egipteni, indieni anul începea la echinocțiul de primăvară, la greci, arabi anul începea vara, la evrei anul începea

⁶² Șerban Bobancu, Cornel Samoilă, Emil Poenaru, **Calendarul de la Sarmizegetusa Regia**, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 20.

⁶³ Miloslav Stingl, **op.cit.**, p. 335.

toamna, în luna Tirși (în timpul exodului în Egipt, sub influența egipteană, anul începea primăvara, iar după ieșirea din Egipt, evreii au păstrat pentru calendarul religios luna Tirși, iar pentru cel civil, echinocțiul de primăvară)⁶⁴, la mayași, anul începea în ziua denumită 0 (zero) Pop⁶⁵. În zilele noastre, arabii, indienii, chinezii, japonezii își păstrează zilele de începerea a Anului Nou, după cum calendarul religios creștin consideră începerea anului religios pe 1 septembrie, dată, conform tradiției Legii Vechi, când s-a început creația lumii și tot în această zi Iisus Hristos și-a început activitatea sa publică, iar începerea anului liturgic este cu zilele Sfințelor Paști.

Având vedere toate acestea, înțelegem că daco-romanul Dionisie Exigiul, în sec. VI, a stabilit împărțirea Timpului profan, în cele două ere atât dintr-o necesitate religioasă, dar și dintr-una practică, pentru o corelare a Timpului istoric.

În spațiul românesc, au fost descoperite calendare solare, în orașele grecești din Dobrogea, din care amintim Cadranul solar de la Histria dar și calendarul dacic de la Sarmizegetusa Regia.

Cadranul solar grecesc de la Histria este datat în sec. IV-III î.e.n. și a fost construit în funcție de latitudinea localității și indică orele, lunile și debutul anotimpurilor, iar prin două linii special crestate preciza coeficientul de creștere a zilei după solstițiul de iarnă și de descreștere a zilei după solstițiul de vară.⁶⁶

Calendarul dacic de la Sarmizegetusa Regia este realizat prin două sanctuare, care conțin un calendar civil și unul religios, format din ani fluctuanți de 364, 365, 366, 367 de zile organizate pentru unități mari de timp, în cicluri de 13 ani și secole de 104 ani. După un astfel de secol, cele 2 calendare, care erau sincronizate anual, rămâneau în urma Timpului tropic cu cca. 2/10 dintr-o zi. Un an civil avea 47 de săptămâni, acestea fiind de trei tipuri: de 6, 7, 8 zile, în timp ce un an religios avea 60 de săptămâni cu câte 6 zile fiecare, corectându-se anual cu 4, 5, 6, 7 zile⁶⁷.

Calendarul dacic este considerat cel mai precis calendar (mai precis decât cel mayaș), având o eroare față de calendarul actual cu 12 secunde.

⁶⁴ **Dicționar biblic**, p. 172.

⁶⁵ Miloslav Stingl, **op.cit.**, p. 334.

⁶⁶ Romulus Vulcănescu, **op.cit.** p. 337; și vezi și Const. Ionescu-Cârligel, **Cadranul solar grecești și romane în Dobrogea**, în *Pontica*, 2, p. 199-208.

⁶⁷ Șerban Bobancu, Cornel Samoilă, Emil Poenaru, **op.cit.**, p. 163-167.